

Eeva Puustjärvi ja Pasi Puttonen

Monipuolisia käytäntöjä taajamametsien hoitoon

Keväällä 2012 ilmestyi pitkästä aikaa kaksi uutta taajamametsiä ja metsämaisemia käsittelevää kirjaa; Minna Komulaisen *Metsä maisemassa: suunnittelu ja hoito* sekä tämä arvioitava kirja. *Taajamametsät – suunnittelu ja hoito* -kirjan kirjoittamiseen on osallistunut 25 metsäalan asiantuntijaa, joista suuri osa työskentelee Metsäntutkimuslaitoksella. Mukana on myös useita eri kaupunkien palveluksessa työskenteleviä taajamametsien hoidon ammattilaisia. Näin taajamametsiä koskeva tutkimustieto yhdistyy kirjassa vahvaan käytännön kokemukseen taajamametsien suunnittelusta ja hoidosta.

Kansikuvassa metsän kätköön kaartuva tie houkuttelee kulkemaan tietä tai astumaan metsään ja tutkimaan, mitä se kulkijalle tarjoaa. Lukijaa se houkuttelee avaamaan kirjan ja tutustumaan niihin moniin tekijöihin, jotka vaikuttavat siihen, millaisia meitä ympäröivät taajamametsät ovat. Kansikuva ulkoilijoinen luo hyvin aktiivisen näkökulman virkistysmetsien käyttöön ja hoitoon. Samalla kuva antaa jo monta esimerkkiä virkistysmetsien mahdollisista käsittelyistä: sekametsien suosimisesta, useiden eri puulajien hyödyntämisestä, metsikön eri kehitysluokkien tuomasta vaihtelusta ja tiettyjen luontokohteiden esille nostamisesta.

Suurin osa suomalaisista asuu taajamissa ja taajamametsät ovat useille lähin kosketus luontoon. Taajamametsä-termin alle luetaan sekä aivan muutaman puun lähimetsät asuintalojen välissä että laajat ulkoilumetsät kaupunkien laitamilta. Valtateiden varsilla kasvavien talousmetsien ohella taajamametsät voivat

Leena Hamberg, Irja Löfström & Ilmari Häkkinen (toim.) 2012. *Taajamametsät – suunnittelu ja hoito*. Metsä-kustannus. 155 s. ISBN-13:978-952-5694-92-5.

olla monille kansalaisille ja maassamme vieraileville ulkomaalaisille ainoa näyte siitä kauniista metsäluonnosta, josta Suomi tunnetaan.

Taajamametsien monet merkitykset ilmenevät mm. ”metsänä”, ”luontona”, ”elinympäristönä”, ”viheralueena”, ”suojavyöhykkeenä” tai ”osana kaupunkikuvaa”. Taajamametsät ovatkin monikäytöisiä, joiden hoidossa huomioidaan erityisesti virkistys- ja maisema-arvoja sekä luonnon monimuotoisuutta. Ulkoilu- ja virkistyskäytön myötä taajamametsillä on vaikutusta mm. asukkaiden tervey-

teen ja hyvinvointiin, luontosuhteen kehittymiseen sekä alueella viihtymiseen. Näiden arvojen ohella kirjassa on huomioitu myös taajamametsien hoidon taloudelliset näkökohdat. Monille kaupungeille ja kunnille taloudelliset hyödyt jäävät kuitenkin metsien käsittelyn kustannusten kattamiseen.

Ennen kuin kirjassa edetään taajametsien suunnittelua käsittelevään tärkeään lukuun, todetaan periaatteellisen hyvin ”Metsälle luodaan haluttu tulevaisuus”. Tästä on aina metsien käsittelyssä ja metsäsuunnittelussa kysymys; taajamametsänhoidossa vain suunnittelun yksityiskohtaisuus on suurempi ja aikajänne voi olla pidempi kuin talousmetsissä.

Moniarvoisen hoidon haasteita

Taajamametsiä puristavat altaalle liikenneväylät ja yhä laajemmalle leviävä rakentaminen, jotka jatkuvasti nakertavat paloja taajamametsien reunoilta. Samaa aikaan yhä vähenevät taajamametsät ovat eri tahojen osoittamien erilaisten intressien puristuksessa. Monelle asukkaalle taajamametsien tärkein arvo on niiden soveltuvuus virkistyskäyttöön. Luontojärjestöt taas vaativat äänekkäästi monimuotoisuuden huomioimista taajamametsissä. Samalla kaupungilla tai kunnalla voi olla tarvetta kattaa taajamametsien hoitokuluja puunmyyntituloilla. Taajamametsien hoitoon suhtautuminen voidaan jakaa, niin kuin kansalaisten suhtautuminen monissa muissakin asioissa, neljään ryhmään: muutosta vastustavat, muutoksen puolesta toimivat, neutraalit ja välinpitämättömät. Tämä on haaste kattavan osallistavan suunnittelun käytölle.

Kirjassa esitellään useita erilaisia lähestymistapoja taajamametsien suunnitteluun ja painotetaan yhteistyön tärkeyttä eri tahojen välillä. Suunnitteluun tulee ottaa mukaan kaikki eri osapuolet, joilla on taajamametsiä koskevia intressejä. Kirjassa annetaan esimerkkejä mm. taajamametsien osallistavasta suunnittelusta sekä uudenlaiseen yhteistyöhön metsäammattilaisten ja kaavasuunnittelijoiden sekä asukkaiden välillä.

Taajamametsien käytön suunnittelulle on useita raamit asettavia säädöksiä, joista käytännössä haastavin on maankäyttö- ja rakennuslaki. Taajamametsät sijaitsevat lähes poikkeuksetta kaavoitetuilla alueilla, joten erilaiset kaavavaikutukset on syytä

tuntea. Tämäkään ei riitä käytännössä, sillä kunnissa on vaihtelevia käytäntöjä kaavamääräysten tulkinna. Myös metsälaki, luonnonsuojelulaki ja laki kuntien ympäristönsuojelusta vaikuttavat suunnitteluun ja varsinaiseen metsien käsittelyyn.

Kirjan keskeinen teema on taajamametsien erilaisten käyttömuotojen yhteensovittaminen. Käytännössä on paljon esimerkkejä, miten intressit voivat olla toisilleen vastakkaisia. Esimerkiksi lahoppu on metsissä monimuotoisuuden kannalta yksi avaintekijä, mutta monelle ulkoilijalle lähinnä esteettinen haitta. Kirjan luvussa ”Jalopuut taajamametsissä” on kuitenkin ainakin yksi realistinen ratkaisu, joka tyydyttäneekä sekä ulkoilijoiden esteettistä silmää että vaatimuksia monimuotoisuuden huomioimisesta. Taajamametsissä voitaisiin tulevaisuudessa kasvat- ta entistä enemmän jalopuita, sillä ne ovat pitkäikäisiä lehtipuita, jotka tarjoavat paljon elinympäristöjä monille harvinaisillekin lajeille. Samalla ne lisäävät maiseman mielenkiintoa ja omaleimaisuutta. Lisäksi laajempi puulajivalikoima on hyvää varautumista tuhoihin ja ilmastonmuutokseen. Esimerkiksi tammi taimettu hyvin kaikkien tuttujen metsäpuidemme alle ja sitä voidaan kasvattaa kaikilla maalajeilla turvemaita lukuun ottamatta. Lisäksi kirja viittaa siihen, etteivät taajama- ja kaupunkimetsät olisikaan lajistollisesti niin köyhiä kuin on oletettu.

Käytännön oppeja

Kirja tarjoaa peruspaketin taajamametsien hoidossa eteen tulevista metsänhoitotoimenpiteistä aina taimikon perustamisesta puunkorjukseen asti. Metsänhoitolliset perustoimenpiteet ovat taajamametsissä pitkälti samoja kuin talousmetsissä, mutta toimenpiteet suoritetaan kevyemmin ja huomaamattomammin. Havainnollisesti kuvitetussa kirjassa käydään läpi kaikki uudistamismenetelmät, mutta pääpaino on niissä menetelmissä, joita käyttäen uudistaminen onnistuu eteläsuomalaisissa talousmetsissä varmimmin. Taajama- ja virkistysaluemetsät voivat olla kokeilupaiikka erilaisille ja pienimuotoisille metsien käsittelyille, joiden periaatteet löytyvätkin vanhoista metsänhoidon oppikirjoista. Taajamametsissä onkin tehty ja harjoitettu metsänuudistamista mm. eri-ikäismetsätalouden menetelminä.

Taajamametsissä tehtävissä toimenpiteissä pai-

notetaan maiseman huomioon ottamista ja rajujen muutosten välttämistä. Taajamametsät ovat tärkeä osa paikallisidentiteettiä ja vakiokäyttäjilleen rakkaita yleensä juuri sellaisina kuin ne ovat, joten suuret muutokset herättävät usein voimakkaita tunteita. Kaikki taajamametsissä tehtävät toimenpiteet ovat monen arvioivan silmäparin alla. Kirjan käytännönläheisyyttä lisäävät esimerkit eri kunnissa hyviksi havaituista toimintamalleista ja taajamametsien käsittelyn menetelmistä.

Taajamametsien hoidon erityispiirteenä on metsässä liikkuvien ulkoilijoiden turvallisuudesta huolehtiminen. Taajamametsät ovat usein lähellä autoteitä ja rakennuksia, joten myös omaisuusvahinkojen ennaltaehkäisy täytyy huomioida suunnittelussa. Taajama-alueilla vaaraa aiheuttavia puita joudutaan poistamaan monimuotoisuuden ja maisemallisten seikkojen kustannuksella. Tämäkin on taajamametsänhoidossa vastakkaisia mielipiteitä aiheuttava asia. Käytännön realiteetti on kuitenkin se, että vahingon sattuessa vastuu huonokuntoisten puiden aiheuttamista vahingoista on metsän omistajalla tai haltijalla.

Kirja esittää taajamametsänhoidon aktiivisena toimintana. Tämähän ei tarkoita, että kaikki alueet hoidetaan tai käsitellään. Kirjassa tuodaan esille myös ns. suunniteltu hoitamattomuus, jota voitaisiinkin soveltaa enemmän.

Tietotauluja ja paljon kuvia

Kirjasta tekevät mielenkiintoisen kymmenet tietotaulut, joissa pureudutaan käytännön esimerkkien kautta syvemmälle ajankohtaisiin aiheisiin, kuten vaikkapa taajamametsien maiseman visualisointiin tai taajamametsissä käytettäviin puunkorjuun erikoisvälineisiin. Tietotaulut tarjoavat uutta tietoa ja uusia näkökulmia myös taajamametsien suunnittelua ja hoitoa paremmin jo entuudestaan tunteville. Hyvin valitut kuvat ovat tärkeä osa kirjaa, missä pyritään kuvaamaan taajamametsien käsittelyjen peruspiirteitä tai yksityiskohtia. Kirjan runsas kuvitus havainnollistaa taajamametsien maisemallista moninaisuutta ja eri käyttömuotojen vaatimia hyvinkin erilaisia hoitotoimenpiteitä. Lisää vaihtelua kuviin tulee vielä siitä, että taajamametsiä on kuvattu eri vuodenaikoina.

Kirjassa on onnistuttu tiivistämään taajamametsiä käsittelevä tieto vain 155 sivuun, vaikka joukossa on runsaasti suuriakin kuvia. Kirjassa olisi kuitenkin hyvä olla hakemisto, jonka avulla näinkin suuresta tietomäärästä lukija löytäisi esimerkiksi käsitteet, taustat tai sovellutusesimerkit. Tätä puutetta korjaa selkeä sisällysluettelo, joka auttaa lukijaa löytämään kirjasta tarvitsemaansa tietoa. Kirjan koko on mahdollistanut kahden palstan käytön ja selvät koko sivun taulukot ja samalla teksti pysyy hyvin luettavana. Kirjan leveys saa kirjan tuntumaan löysältä käsissä, varsinkin kun kannet ovat suhteellisen pehmeät.

Lisätietoja kaipaaville kappaleiden lopussa on esitetty muutama aiheeseen liittyvä syventävä teos. Vaikka alan tutkimusta ja muita julkaisuja on vain noin neljältä vuosikymmeneltä, julkaisuja on kuitenkin paljon. Lyhyiden viiteluetteloiden vaarana on, että ne antavat kutistuneen kuvan alan historiallisesta kehityksestä, varsinkin jos viitteinä käytetään internetistä löytyviä viitteitä.

Alan tutkimus on vielä nuorta

Taajama- ja virkistysmetsiin liittyvä tutkimus alkoi osana metsien moni(nais)käyttötutkimusta 1970-luvun alussa. Yksi alan pioneereista on metsänhoitotieteen emeritusprofessori Seppo Kellomäki. Hänen ja kansatekijöiden työt käsittelivät kysymyksiä, joihin on edelleen jokaisen taajamametsiä koskevan käsittelypäättöksen yhteydessä vastattava; mitä ovat käyttäjien maisemalliset arvostukset, joita käsittelyn tulisi voida tyydyttää. Jo tuolloin kävi ilmi, että koulutus ja luontoon suhtautuminen vaikuttavat ympäristöarvostuksiin. Lisäksi metsikön kehitysvaiheita ja puulajeja koskevat arvostukset näyttävät pysyneen melko samanlaisina; kookas puusto on eniten arvostettua, taimikko ja riukuvaiheen metsiköt vähiten arvostettua, koivulla on korkea arvostus.

Arvostukset muuttuvat hitaasti, mikä voi viitata siihen, että niiden takana olisi jotain pysyvämpää. Kirjassa maisema-arvotusten alkuperään tai syntyyn ei puututa ja esimerkiksi maisema-arvostuksia sellittäviä teorioita ei tarkastella. Taajamametsien hoidon suunnittelijoiden olisi kuitenkin hyvä tuntea näitä käsityksiä, joita alan suomalainen viimeaikainen tutkimus on tarkastellut. Vaikka alan tutkimus on

nuorehkoa, niin taajamametsien hoitoa on toki tehty ja kehitetty vuosikymmenien ajan. Monissa kaupungeissa on näkemyksellisiä taajamametsänhoidon kehittäjiä kuten Torsten Rancken ja Mikko Pitkäniemi Helsingin kaupungin taajama- ja virkistysalueiden metsissä.

Uudelle taajamametsänhoidon kirjalle tarve

Edellinen taajamametsiä käsittelevä oppikirjamainen yleisteos on vuonna 1995 julkaistu Minna Komulaisen *Taajamametsien hoito*. Näiden kahden kirjan sisältöjen erot kertovat metsien ja taajamametsien hoidossa vajaan 20 vuodessa tapahtuneista muutoksista ja muuttuneesta suhtautumisesta taajamametsiin. Metsien käsittelyä on ohjannut suhteellisen vahva metsänkäsittelypolitiikka. Taajamametsien hoidon suunnittelussa ja käsittelyssä kansalaisten mielipiteillä on yhä suurempi vaikutus hoitomenetelmiin. Muutosta taajamametsien merkityksissä, suunnittelumenetelmissä ja myös kehitystä hoitotoimenpiteissä, on tapahtunut niin paljon, että oli varsin aiheellista julkaista aiheen uusi perusteos. Uusi kirja ei ole radikaali ehdotuksissaan, vaan tuo esiin toimivia käytäntöjä.

Vanhempaan kirjaan verrattuna nyt ilmestynyttä kirjaa voidaan pitää juuri suuren kirjoittajajoukkonsa ansiosta kattavampana. Toisaalta Komulainen käsitteli kirjassaan joitakin taajamametsien erityiskohteita, kuten esimerkiksi soita ja leikkipaikkoina käytettyjä metsiä, joiden suunnitteluun ja hoitoon uudessa kirjassa ei juuri anneta apuvälineitä.

Uudessa kirjassa on laajalti kuvattu taajamametsissä tavattavia tuhoja ja niihin varautumista. Pienialaisissa ja sirpaloituneissa metsissä reunavaikutus lisääntyy ja luonnontuhot, kuten tuulenkaadot ja heikentyneisiin puihin iskevät tuholaiset ovat yleisiä. Jo pelkkä runsas käyttäjämäärä kuluttaa maastoa ja joskus metsät joutuvat jopa tahallisen ilkvallan kohteeksi. Kirjassa on aiheesta hyvät kuvaukset, mutta toimenpide-ehdotukset jäävät vähemmälle.

Taajamametsäopetusta kaivataan lisää

Kirja on suunnattu antamaan tietoa ja ideoita taajamametsien parissa työskenteleville asiantuntijoille ja alan opiskelijoille. Yliopisto-opetuksessa taajamametsiin liittyviä kysymyksiä käsitellään suhteellisen vähän. Helsingin yliopistossakin on vain yksi alan kurssi. Lisäksi taajametsiin liittyviä asioita käsitellään joidenkin muiden kurssien yhteydessä, esimerkiksi paikkatietomenetelmien sovellutuksissa. Alan opiskelijoiden keskuudessa kiinnostusta syventävämpiin taajamametsäopintoihin kuitenkin olisi.

Jo pelkästään metsiin liittyvien arvojen monipuolistuminen luo perusteita sille, että metsien käytössä tarvitaan asiantuntijoita, joilla on hyvät taidot etenkin yhteistyömenetelmistä ja tavoitteiden yhteensovittamisesta. Taajama- ja virkistysalueiden kysymyksissä tämä osaaminen on keskeistä, mihin tämä kirja on oiva lähtökohta. Kirjaa voi suositella myös muille metsien monikäytöstä kiinnostuneille, kuten monipuolisten talousmetsien, luontomatka-alueiden tai loma-asunnon lähimetsien hoitoon.

Viitteet

- Kellomäki, S. 1975. Forest stand preferences of recreationists. Seloste: Ulkoilijoiden metsikköarvostukset. Acta Forestalia Fennica 146.
- 1978. Recreational potential of a forest stand. Seloste: Metsikön ulkoilupotentiaali. Silva Fennica 12(3): 179–186.
- Komulainen, M. 1995. Taajamametsien hoito. Ympäristöministeriö. Metsäntutkimuslaitos. Metsäkeskus Tapio.
- 2012. Metsä maisemassa: suunnittelu ja hoito. Metsäkustannus. 224 s. ISBN-13: 978-952-5694-93-2.
- Pitkäniemi, M. 1972. Helsingin kaupungin ulkoilualueiden metsäluonnon hoito. Toimenpideohje. Kiinteistöviraston metsäosasto. Moniste. Helsinki.
- Savolainen, R. & Kellomäki, S. 1981. Metsän maisemallinen arvostus. 1981. Acta Forestalia Fennica 170.

■ Eeva Puustjärvi on metsätieteen opiskelija ja Pasi Puttonen metsänhoitotieteen professori Helsingin yliopiston Metsätieteiden laitoksella
Sähköposti: eeva.k.puustjarvi@helsinki.fi
pasi.puttonen@helsinki.fi